

УДК 94(1-074)(477:498)»1941/1944»

**ЗОНА РУМУНСЬКОЇ ОКУПАЦІЇ
ЧИ «ТРАНСІСТРІЯ»?:
ПРОБЛЕМА ІДЕНТИФІКАЦІЇ
ZONE OF ROMANIAN OCCUPATION
OR «TRANSNISTRIA»?:
PROBLEM OF IDENTIFICATION**

Левченко Ю. І.,

кандидат історичних наук, завідувач
Інформаційно-бібліографічного відділу, Наукова
бібліотека Національного педагогічного
університету ім. М. П. Драгоманова (Київ, Україна),
e-mail: hjcj@i.ua, ORCID: 000-0001-6431-7275

Levchenko Yu. I.,

Candidate of Historical Sciences, Head of the
Information and Bibliography Department Scientific
Library of the National Dragomanov Pedagogical
University (Kyiv, Ukraine), e-mail: hjcj@i.ua,
ORCID: 000-0001-6431-7275

Радянські стереотипи про участь Румунії у німецько-радянській війні та окупації українських територій (Північна Буковина, Південна Бессарабія, міжріччя Дністра та Південного Бугу) остаточно сформувалися в 60-х роках ХХ ст. у межах загальнорадянської історичної концепції Великої Вітчизняної війни. Важливу роль у цьому відіграло зовнішньополітичне зближення СРСР та Румунії в другій половині 40-х – 50-х роках ХХ ст. Таким чином, Румунії дісталась другорядна роль – сателіт Третього рейху, що за допомогу у війні проти Радянського Союзу з дозволу Гітлера захопив частину радянських територій. Замовчування та маніпулювання фактами призвело до того, що лише губернаторство «Трансїстрія» використовувалась як назва українських територій яку окупували румуни, а створення губернаторств «Бессарабія» і «Буковина» замовчувалося і тільки вказувалося, що Північна Буковина та Ізмаїльщина увійшли до складу Румунії.

У 90-ті рр. ХХ ст. проблема румунської окупації не знайшла свого повноцінного розкриття, адже виявилась незначною на фоні переосмислення радянської історичної концепції Великої Вітчизняної війни, розкриття раніше заборонених проблем німецької окупації та процесу формування україноцентричної історичної концепції України в Другій світовій війні. Саме у цей період, радянський стереотип «Трансїстрія» продовжив своє існування у шкільних підручниках та навчальних посібниках для вищих навчальних закладів з історії України; історичних працях присвячених режиму окупації у містах, місцевостях або регіонах України; наукових дослідженнях з окремих питань німецької окупаційної політики.

З початком нового століття розпочалося активне дослідження проблем румунської окупаційної політики в південно-західних регіонах України – губернаторствах «Бессарабія», «Буковина» і «Трансїстрія». За останні вісімнадцять років місцевими істориками створено більше наукових праць ніж за попередній сорокарічний радянський період. У них ґрунтовно розкриваються проблеми: Голокосту, експлуатації місцевого населення, сільського господарства, економічного грабуку, релігійної та освітньої політики тощо.

Термін «Трансїстрія» походить від румунської назви річки Дністер – «Nistru» і фактично означає назву територій які відносно Румунії розташовані за Дністром. Він не поширюється на території, що розташовані до Дністра – Чернівецької області (Північна Буковина) та Ізмаїльщини (південь Бессарабії), які у вказаний період перебували в складі румунської держави в якості губернаторств «Бессарабія» та «Буковина». Відповідно, термін «Трансїстрія» не може використовуватись для позначення всіх українських територій, що в 1941–1944 рр. перебували під владою румунської держави, адже його значення поширюється лише на їх частину. Натомість слід використовувати інший термін – «зона румунської окупації», що виник в період незалежності та є відповідним у смисловому та географічному значенні.

Ключові слова: Румунія, Україна, Друга світова війна, окупація, радянська ідеологія, «Трансїстрія», зона румунської окупації.

Soviet stereotypes about Romania's participation in the German–Soviet war and the occupation of Ukrainian territories (North Bukovina, Southern Bessarabia, the inter-rivers of the Dniester and Southern Bug) finally formed in the 1960s within the framework of the Soviet historical conception of the

Great Patriotic War. An important role in this was played by the foreign-policy rapprochement of the USSR and Romania in the second half of the 1940's and 50's. Thus, Romania got a secondary role – the satellite of the Third Reich, which, for the help in the war against the Soviet Union, with the permission of Hitler seized a part of the Soviet territories. Manipulation of facts led to the fact that only the governorate «Transnistrian» was used as the name of the Ukrainian territories occupied by the Romanians, and the establishment of the governorates «Bessarabia» and «Bukovina» was silent and only indicated that Northern Bukovina and Izmayilskaya region became part of Romania.

In the 90's of the twentieth century the problem of Romanian occupation did not find its full disclosure, since it turned out to be insignificant against the backdrop of rethinking the Soviet historical heritage of the Great Patriotic War, the disclosure of previously forbidden problems of the German occupation and the process of forming the Ukrainian-centric historical conception of Ukraine in the Second World War. It was during this period that the Soviet stereotype «Transnistria» cont in to exist in school textbooks and textbooks for higher education institutions on the history of Ukraine; historical works devoted to the regime of occupation in cities, regions or regions of Ukraine; scientific research on specific issues of the German occupation policy.

With the beginning of the new century, an active study of the problems of the Romanian occupation policy in the southwestern regions of Ukraine – governorates the «Bessarabia», «Bukovina» and «Transnistria» – was launched. Over the past eighteen years, local historians have created more scientific works than in the previous forty-five years of the Soviet period. They thoroughly reveal the problems: the Holocaust, exploitation of the local population, agriculture, economic robbery, religious and educational policy, etc.

The term «Transnistria» comes from the Romanian name of the Dniester River – «Nistru» and in fact means the name of the territories that are located for the Dniester in relation to Romania. It does not extend to the territories ahead of of the Dniester – Chernivtsi region (Northern Bukovina) and Izmayilshchyna (south Bessarabia), which during that period were part of the Romanian state as the governorates of Bessarabia and Bukovina. Accordingly, the term «Transnistria» can not be used to designate all Ukrainian territories that in 1941–1944 were under Romanian rule, since its meaning extends only to their part. Instead, another term should be used – the «zone of Romanian occupation» that arose during the period of independence and is relevant in semantic and geographical terms.

Keywords: Romania, Ukraine, Second World War, occupation, Soviet ideology, «Transnistria», zone of Romanian occupation.

«Насичення історіографії урізаною правдою, а також відвертою дезінформацією відбувалося цілеспрямовано і планомерно».

Коваль М. В. «Україна: 1939–1945: маловідомі і не прочитані сторінки історії», 1995 р.

Румунська окупація України у роки Другої світової війни є одним із складних та багатограних проблем сучасної історичної науки. У радянський період вона залишилась поза увагою українських істориків через ідеологічний та політичний диктат тодішньої влади. За сорокарічний період домінування загальнорадянської концепції Великої Вітчизняної війни, значна частина стереотипів залишилась у свідомості декількох поколінь в якості «незмінних істин». Відповідно, коли в 90-ті роки почала формуватись україноцентрична концепція війни, радянські стереотипи щодо румунської окупації українських територій не зазнали перегляду та фактично продовжують існувати своє існування до нині. В останнє десятиріччя з'явилися ґрунтовні наукові праці сучасних українських істориків, що «визволили» тематику румунської окупації з територіального поділу та пошили її на проблеми організації управління, економіки, культури і релігії. Разом з цим, існують старі радянські стереотипи, які своїм спрощеним трактуванням, викривлять історичні знання про той складний період.

Окуповану Україну в роки німецько-радянської війни Німеччина та Румунія розділили на шість підконтрольних адміністративних утворень, які за

приналежністю до країни–загарбниці утворили дві зони окупації – німецьку і румунську. До румунської зони окупації потрапили південно–західні регіони: Одеська, Ізмаїльська (з 1954 р. – південна частина Одеської області), Чернівецька, південні райони Вінницької та західні райони Миколаївської областей, що впродовж липня–вересня 1941 р. були перетворені на три губернаторства: «Бессарабія», «Буковина» і «Трансністрія». Однак, незважаючи на вищевказане в сучасній українській історичній науці продовжує існувати старий радянський стереотип, що всі захоплені Румунією українські території були об'єднані в одне губернаторство під назвою – «Трансністрія».

Метою дослідження є розкриття стереотипів про режим румунської окупації південно–західних територій України, що виникли в радянський період та продовжують існувати до сьогодні. Реалізація мети передбачає вирішення наступних завдань: висвітлення утворення радянських стереотипів про участь Румунії у Великій Вітчизняній війні; розкриття радянського трактування румунської окупації українських територій; проаналізувати сучасний стан вивчення проблем румунської окупації; здійснити термінологічний та географічний аналіз відповідності терміну «Трансністрія» як загальної назви всіх українських територій, які перебували під владою Румунії в 1941–1944 роки.

Політична слабкість на міжнародній арені, агресія сусідніх країн і втрата територій, зміна державного ладу, зовнішньополітична залежність від нацистської Німеччини, участь в німецько–радянській війні в якості союзника Німеччини, зміна зовнішньополітичних пріоритетів й приєднання до Антигітлерівської коаліції, потрапляння під вплив Радянського Союзу та соціалістичні перетворення – такий складний шлях пройшла Румунська держава за період Другої світової війни. Вищевказане у радянський період трактувалось як окремі майже непов'язані між собою події, що відбулись «до» та «після» Великої Вітчизняної війни. Такий підхід дозволив марксистсько–ленінській методології сформувати спрощене і вигідне з політичної та ідеологічної точки зору трактування участі Румунії у війні проти СРСР.

Для глибшого розкриття проблем, варто наголосити, на зовнішньополітичних відносинах Румунії та СРСР. Міжвоєнний період був проблемним в радянсько–румунських відносинах через Бессарабське питання. Підписання пакту Молотова–Ріббентропа та початок Другої світової війни дозволили Радянському Союзу прислати до свого складу не лише Бессарабію, а й Північну Буковину. Впродовж німецько–радянської війни у них відбулась різка зміна від ворожих до дружніх: червень 1941 р. – серпень 1944 р. Румунія – ворог, а з вересня 1944 р. по травень 1945 р. – союзник у війні проти Німеччини. Важливим є також повоєнний період, адже саме тоді румунська держава потрапляє до сфери впливу Радянського Союзу: листопад 1946 р. – встановлення про

радянського уряду; грудень 1947 р. – зречення престолу румунського короля Міхая I та перетворення на «братню» соціалістичну державу; травень 1955 р. – країна учасниця Варшавського договору. Відповідно, вищевказане вплинуло на радянське трактування участі Румунії, на стороні нацистської Німеччини, у Великій Вітчизняній війні [1, с. 445–454; 2, с. 516–519; 11, с. 202–206; 60, с. 301, 373; 61, с. 44].

Зважаючи на вказані післявоєнні зміни, радянські історики вимушені були враховувати зовнішньополітичну складову. Тому, в загальнорадянській концепції розкриття питань Великої Вітчизняної війни, румунська воєнна кампанія 1941–1944 рр. проти Радянського Союзу була зведена до другорядної ролі. Ідеологічно основним ворогом проти якого боровся радянський народ у Великій Вітчизняній війні була «фашистська» Німеччина. Румунії ж відводилась роль її сателіта, що за свою допомогу отримав дозвіл на захоплення частини радянської території. Для характеристики режиму, що був встановлений на захопленій частині територій СРСР використовувався термін – «німецько–фашистський окупаційний режим». В якому Німеччина визначалась головним ворогом, а під «фашистами» (фашистськими країнами, країнами з фашистським режимом) розумілись її союзниці у війні проти Радянського Союзу–Румунія, Угорщина та Фінляндія [6, с. 6, 15–36; 25, с. 7–9; 26, с. 249–250; 31, с. 508–509]. Похідні терміни: «німецько–румунські загарбники», «румунсько–фашистська окупація», «німецько–румунська фашистська окупація» використовувались українськими та молдавськими істориками для характеристики режиму окупації в тих територіях, що в 1941–1944 рр. перебували під владою Румунії, адже про румунський окупаційний режим, як окремий від німецького не було прийнято згадувати [3, с. 158, 181; 32, с. 27, 30]. Таким чином, в радянській історичній концепції трактування подій Великої Вітчизняної війни Румунії дісталась другорядна роль у війні та окупації радянських територій.

Замовчування та маніпулювання фактами про румунський окупаційний режим призвело до того, що його український сегмент сформувався лише у 60–х рр. ХХ ст. Значну роль в цьому відіграли праці, що були підготовлені за участі Інституту історії партії ЦК КПУ – філії Інституту марксизму–ленінізму при ЦК КПРС, який забезпечував монополію партійної ідеології в історичній науці. Так, виникли ідеологічно та партійно–правильні висновки про румунську окупацію південно–західних регіонів України: з дозволу Гітлера у липні 1941 р. Чернівецька та Ізмаїльська області були включені до складу Румунії [35, с. IX, 47, с. 354]; Німеччина за допомогу у війні проти СРСР передала Румунії частину захопленої радянської території (міжріччя Дністра та Південного Бугу – Одеська область, південні райони Вінницької та західні райони Миколаївської області) з якої було створено губернаторство «Трансністрія» [46, с. 343; 73, с. 137]; румунський окупаційний режим

нічим не відрізнявся від німецького, що у свою чергу підтверджувалось фактажем про позбавлення загальнолюдських прав, знищення радянських людей та військовополонених тощо [47, с. 356–381; 73, с. 145]. Окрім, наукових праць вищевказані висновки у скороченому вигляді було перенесено до шкільних підручників та навчальних посібників для студентів вищих навчальних закладів [22, с. 151; 23, с. 384; 42, с. 141].

Варто відзначити, що в радянський період значно глибше досліджували проблеми румунської окупації молдавські історики, які відкрито вказували на існування губернаторств «Бессарабія», «Буковина» і «Трансністрія» [3, с. 158–180; 40, с. 235–262]. Однак, їх наукові доробки не були залучені українськими радянськими істориками для більш широкого розкриття питань румунської окупації України.

Із здобуттям незалежності в українській історичній науці відбулась відмова від загально-союзної та розпочалось поступове формування україноцентричної концепції розкриття подій війни в Україні, спочатку Великої Вітчизняної, а пізніше – Другої світової. Основна увага істориків зосереджувалась на переосмисленні радянської спадщини, розкритті раніше заборонених та небажаних тем, визначенні місця і ролі України у цій війні [29, с. 20–53; 36, с. 4–11; 53, с. 1–7; 69, с. 15–45]. У цей час розкриття проблем німецької окупаційної політики посідає домінуюче місце, а про румунську окупацію майже не згадується.

Відповідно щодо румунської окупації південно-західних українських теренів продовжилась радянська традиція історіописання. Знакові наукові праці 90-х рр. ХХ ст. розглядали питання румунського режиму в тематичі окупаційного поділу – утворенням губернаторства «Трансністрія». Щодо окупаційної політики румун акцент робився на румунізації, що у свою чергу вважалося особливістю цього регіону на відміну від територій, де панувала німецька влада [15, с. 220–221; 20, с. 67; 30, с. 124; 34, с. 132–133; 63, с. 573].

В другій половині 90-х років з'являються перші ґрунтовні наукові праці присвячені розкриттю окремих сегментів окупаційного режиму – Голокосту, організації окупаційних органів, релігійної політики. Частина цих праць не тільки розкривали їх румунський аспект, а й вказували на відмінність окупаційної політики між німецькою та румунською зонах окупації України [10, с. 34–39; 41, с. 64–69; 59, с. 96–97].

Починаючи з 2000 р. наукові праці присвячені Україні в Другій світовій війні, значно ширше висвітлюють проблеми румунського окупаційного режиму. У них ґрунтовніше розкриваються питання територіального поділу українських земель в межах губернаторств «Бессарабія», «Буковина», «Трансністрія», а також організації в них органів адміністративного управління. Серед інших аспектів румунська політика знайшла відображення в питаннях: економіки (економічний грабунок «Трансністрія»), Голокосту

(знищення єврейського населення на території «Трансністрія»), релігії (діяльність Румунської православної місії в «Трансністрія») тощо [12, с. 175–195; 21, с. 92–122; 55, с. 182, 212; 57, с. 77, 99; 65, с. 148–160]. Із загалу, варто виділити, колективну працю «Окупаційний режим в губернаторстві «Трансністрія»» в якій ґрунтовно розкрита румунська окупаційна політика в ньому, а також здійснюється окремі порівняння з політикою в губернаторствах «Бессарабія» та «Буковина» [9, с. 413–445]. Також заслуговує уваги монографія І. Тарнавського «Політика Третього рейху та його союзників на окупованих українських землях в роки Другої світової війни», в якій окремий розділ присвячений румунським геополітичним планам щодо українських територій напередодні війни, і розкриттю окремих нових тем румунської політики таких як колонізація та знищення ромів [65, с. 53–58, 332, 353].

Від 90-х рр. ХХ ст. і до сьогодні розкриттям та дослідженням проблем румунської окупації південно-західних регіонів України опікуються місцеві історики. Так, окупаційному режиму в губернаторстві «Буковина» присвячені наукові праці С. І. Комарницького, І. П. Фостія [33; 70]; в губернаторстві «Бессарабія» – А. Б. Районова, В. П. Хаджерасової [58; 71]; в «Трансністрія» – В. П. Щетнікова, С. І. Катараги, Н. В. Дейнеки, І. Я. Нікулича тощо [17; 28; 48; 74; 75]. У 2008 р. чернівецький історик О. В. Новосолов присвятив дисертаційне дослідження політиці Румунії щодо українських земель в період диктатури І. Антонеску [50]. Крім того, окремим питаннями румунського окупаційного режиму присвячені ґрунтовні наукові праці: О. А. Суровцева – Голокосту єврейського населення в Північній Буковині, В. В. Чернявського – румунській політиці експлуатації населення півдня України, М. І. Михайлуци – релігійній політиці Румунської православної церкви на Півдні України, В. І. Остащук – освітній політиці в Одесі, О. О. Клименка – грошовому обігу в «Трансністрія», І. В. Моторної – окупаційні політиці губернаторства «Трансністрія» щодо етнічних груп, О. В. Осипенка – сільському господарству «Трансністрія» та багато інших [44; 45; 52; 54; 64; 72].

Незважаючи на вищевказані праці у свідомості декількох поколінь істориків залишається незмінним спрощене радянське трактування румунської окупації України, що виникло у 60-х роках і до кінця 90-х фактично залишалось незмінним. Підтвердженням цьому є праці сучасних українських істориків-дослідників Другої світової війни, в яких румунський окупаційний режим згадується у ілюстрації окупаційного поділу – створенням губернаторства «Трансністрія» [4, с. 62; 13, с. 4; 14, с. 4–5; 18, с. 17; 24, с. 92; 27, с. 21; 39, с. 5; 62, с. 7; 67, с. 137].

Подібна ситуація, щодо розкриття румунського окупаційного режиму склалась у шкільних підручниках і навчальних посібниках для вищих навчальних закладів з історії України. У них румунський режим прямо або опосередковано

згадується під час ілюстрування окупаційного поділу України на окремі адміністративні утворення. Існує два основні підходи. За першим, простішим, під «Трансністрією» розуміють загальну назву для українських територій, що потрапили під владу Румунії [37, с. 239; 43, с. 334; 51, с. 165; 56, с. 27]. За другим, змістовнішим – за допомогою у війні проти СРСР нацистська Німеччина «віддала» Румунії Північну Буковину (Чернівецьку область) та Ізмаїльщину (Ізмаїльська область) та «передала» міжріччя Дністра та Південного Бугу (Одеська, південні райони Вінницької і західні райони Миколаївської областей) де було створене губернаторство «Трансністрія» [5, с. 450; 38, с. 27–28; 66, с. 334; 68, с. 30].

Розглянувши причини поширеного використання терміну «Трансністрія» для позначення всіх українських територій, які потрапили під румунську окупацію, для глибшого розуміння ключової проблеми статті, варто зупинитись детальніше на його смислово навантаженні. «Трансністрія» – румунською «*Transnistria*» складається з двох слів: латинського «*trans*» (крізь, через, за) частини складних слів, що означає проходження, розташування відповідно до того, що виражено в другій частині слова та «*Nistru*» (рум. – Дністер) назва річки Дністер. Відповідно, дослівний переклад означає «за Дністром». Виник він у міжвоєнний період в працях румунських істориків І. Ністора, Н. Йорги для позначення території, що нібито була заселена прадавніми румунами на схід від р. Дністер. У подальшому, використовувався з пропагандистською метою для обґрунтування розширення східних кордонів Румунського королівства. На початку німецько-радянської війни використаний для назви міжріччя Дністра та Південного Бугу, що було перетворене в однойменне губернаторство під владою Румунії [7, с. 43, 96–97; 9, с. 413; 49, с. 162; 65, с. 149].

Окремо, слід наголосити, на географічному розташуванні окупованих Румунією українських територій. Бессарабія та Буковина знаходяться на захід від р. Дністер, а «Тансністрія» – на схід. Тобто, розглядаючи вказані території із заходу на схід маємо, що Південна Бессарабія (Ізмаїльщина) та Північна Буковина (Чернівецька область) розташовані «до» Дністра і лише «Трансністрія» (Одеська, південні райони Вінницької та західні райони Миколаївської областей) «за» Дністром. Відповідно, не правильним є вживання терміну «Трансністрія», як загальної назви всіх окупованих Румунією українських територій, адже його назва поширюється лише на їх частину. Правильним є використання терміну «зона румунської окупації», що вже досить довгий період використовується в сучасній історичній науці [8, с. 11; 16, с. 38; 19, с. 49; 21, с. 111; 55, с. 207].

Отже, румунська складова загальнорадянської історичної концепції Великої Вітчизняної війни остаточно сформувалась у 60-х рр. ХХ ст. з урахуванням зовнішньополітичного зближення між СРСР та Румунією у повоєнний період. Вона мала на меті в дозволенних партійно-ідеологічних

та політичних межах пояснити участь Румунії як союзниці нацистської Німеччини у війні проти Радянського Союзу. Загальнорадянська концепція акцентувала увагу на факті передання Німеччиною Румунії частину захопленої радянської території. Цей факт використовувався для підтвердження її другорядної ролі у війні проти Радянського союзу. Маніпулювання фактами призвело до того, що «Трансністрія» вважалась єдиним територіальним утворенням під владою румунів. Причиною цьому стало те, що у всіх ґрунтовних історичних працях радянського періоду присвячених Україні у Великій Вітчизняній війні «Трансністрія» вживалась як румунська назва частини української території, яку окупували румуни. Разом з цим, створення губернаторств «Бессарабія» та «Буковина» замовчувалось (хоч в молдавському сегменті окупаційного режиму про них говорилось відкрито), і лише вказувалось що Північна Буковина та Ізмаїльщина увійшли до складу Румунії. Також була здійснена нівеляція відмінностей між румунським та німецьким окупаційними режимами і на прикладах терору, грабунку, експлуатації та масових знищень «радянського населення» румунська окупація зображувалась аналогічною німецькій.

У 90-ті рр. ХХ ст. проблема румунської окупації не знайшла свого повноцінного розкриття, адже виявилась незначною на фоні переосмислення радянської історичної спадщини Великої Вітчизняної війни, розкриття раніше заборонених проблем німецької окупації та процесу формування україноцентричної історичної концепції України в Другій світовій війні. Саме в цей період радянські стереотипи про румунський окупаційний режим у спрощеному вигляді поширились в шкільних підручниках та навчальних посібниках для студентів вищих навчальних закладів (де без змін продовжують існувати й до сьогодні). З початком 2000-х рр. розпочалось активне дослідження проблем румунської окупаційної політики в південно-західних регіонах України, або губернаторствах «Бессарабія», «Буковина» і «Трансністрія». За останні вісімнадцять років місцевими істориками створено більше наукових праць, ніж за сорокарічний радянський період. У них ґрунтовно розкриваються проблеми: Голокосту, експлуатації місцевого населення, сільського господарства, економічного грабунку, релігійної та освітньої політики тощо.

Однак, незважаючи на вищевказане радянський стереотип про «Трансністрію», як загальну назву всіх підконтрольних Румунії українських територій в 1941–1944 рр. продовжує існувати у шкільних підручниках та навчальних посібниках для вищих навчальних закладів з історії України; історичних працях присвячених окупаційним режимам окремих регіонів, місцевостей або міст України; наукових дослідженнях із окремих питань німецької окупаційної політики.

Використання терміну «Трансністрія» для позначення південно-західних регіонів України, що у 1941–1944 рр. перебували під румунською

окупацією є помилкою. Він походить румунської назви річки Дністер – «*Nistru*» і фактично означає назву територій які відносно Румунії розташовані «за Дністром». Суто географічно він охоплює території Одеської, південні райони Вінницької та західні райони Миколаївської областей. Його смислове значення не поширюється на території до Дністра: Чернівецька область (Північна Буковина) та Ізмаїльщина (південь Бессарабії), що є етнічними складовими Буковини і Бессарабії, які у вищевказаний період перебували в складі румунської держави в якості однойменних губернаторств. Відповідно, термін «зона румунської окупації» є вірним у смислового та географічному значенні.

Список використаних джерел

- Constantiniu, F., 1999. 'O istorie sincera poporului roman', Bucuresti: *Univers encyclopedic*.
- Scurtu, I. and Buzatu, G., 1999. 'Istoria romanilor in secolul XX (1918–1948)', Bucuresti: *Paideia*.
- Афтенюк, С., Елин, Д., Корнев, А. та Левит, И., 1970. 'Молдавская ССР в Великой Отечественной войне Советского Союза 1941–1945', Кишинев: *Карта молдовенякэ*.
- Білоус, О. та Гедз, В., 2015. 'Особенности нацистского оккупационного режима в Украине', Легасова, ЛВ. ред., *Україна. Війна. Власна пам'ять: дослідження, документи свідчення*, Київ: *Аеростат*, с.62–70.
- Бойко, ОД., 2014. 'Історія України: підручник', Київ: *Академвидав*.
- Болтин, ЕА. ред., 1965. 'Немецко-фашистский оккупационный режим (1941–1945 гг.)', Москва: *Политиздат*.
- Будницький, ОВ. ред., 2013. 'Одесса: жизнь в оккупации. 1941–1944', Москва: *Политическая энциклопедия*.
- Винокурова, Ф., 2010. 'Доля буковинських євреїв у гетто й таборів Трансністрії в період 1941–1944 рр. (огляд документальних джерел Державного архіву Вінницької області)', *Голокост і сучасність*, №2 (8), с.9–17.
- Вінцовський, Т., Кязимова, Г., Михайлуца, М. та Щетніков В., 2010. 'Окупаційний режим в губернаторстві «Трансністрія»', Смолий, ВА. ред. *Україна в Другій світовій війні: погляд з ХХІ ст.: історичні нариси у 2-х кн. Книга перша*, Київ: *Наукова думка*, с.413–445.
- Волошин, Ю., 1997. 'Українська православна церква в роки нацистської окупації (1941–1944 рр.)', Полтава.
- Гакман, СМ., 2009. 'Бессарабія та Буковина між миром і війною: питання Буковини та Бессарабії в міжнародних відносинах 1917–1940 рр.', Чернівці: *Зелена Буковина*.
- Герасименко, Ю. ред., 2000. 'Безсмертя. Книга Пам'яті України 1941–1945', Київ: *Книга пам'яті України*.
- Гончаренко, ОМ., Куницький, МП. та Лисенко, ОС., 2014. 'Система органів місцевого управління на території райхскомісаріату «Україна» та «військової зони» 1941–1944', Київ: *НАН України. Ін-т історії України*.
- Гончаренко, ОМ., Гончаренко, ІВ. та Куницький, МП, 2014. 'Нацистська окупаційна політика у сфері освіти на теренах Райхскомісаріату «Україна» (1941–1944 рр.)', Київ: *ПП «НВЦ» «Профі»*.
- Грицак, Я., 1996. 'Нарис історії України: формування модерної української нації XIX–XX століть', Київ: *Генеза*.
- Дейнека, Н., 2013. 'Румунський окупаційний режим та радянський рух опору у південно-західному регіоні України і Молдавії (1941–1944 рр.)', Одеса: *Атлант*.
- Дейнека, НВ., 2011. 'Висвітлення румунського окупаційного режиму в губернаторстві «Трансністрія» в українській історіографії', *Чорноморський літопис*, Вип.3, с.99–103.
- Дерейко, І., 2012. 'Місцеві формування німецької армії та поліції у Райхскомісаріаті «Україна» (1941–1944 роки)', Київ: *Ін-т історії України НАН України*.
- Дізанова, АВ., 2016. 'Окупаційний режим в українському Подунав'ї (1941–1944 рр.)', *Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету. Серія «Історичні науки»*, Вип.34, с.48–53.
- Дробот, П., Кучер, ВІ. та Чернега, ПМ., 1998. 'Україна в Другій світовій війні', Київ.
- 'Друга світова війна в історичній пам'яті України: за матеріалами Українського інституту національної пам'яті', 2010, Київ; Ніжин: Видавець ПП. Лисенко М. М.
- Дядиченко, ВА., Лось, ЄС. та Спицький ЄС., 1961. 'Історія Української РСР: підручник для 7–8 класів', Київ: *Радянська школа*.
- Дядиченко, ВА., Лось, ФС. та Спицький, ЄС., 1965. 'Історія Української РСР: посібник для студентів неісторичних факультетів вузів УРСР', Київ: *Вид-во Київського університету*.
- 'Жива пам'ять: книга пам'яті про окуповане місто Дніпропетровськ у роки Великої Вітчизняної війни 1941–1943 рр.', 2013, Дніпропетровськ: *Пороги*.
- 'История Великой Отечественной войны Советского Союза 1941–1945: в 6 т. Т.2: Отражение советским народом вероломного нападения фашистской Германии на СССР. Создание условий для коренного перелома в войне (июнь 1941 – ноябрь 1942 г)', 1961, Москва: *Военное издательство министерства обороны Союза ССР*.
- 'История Второй мировой войны 1939–1945: в 12 т. Т.3: Начало войны. Подготовка агрессии против СССР', 1974, Москва: *Военное издательство министерства обороны Союза ССР*.
- Карпенко, О., 2014. 'Нарис з історії Лубенського краю в період війни і окупації 1941–1943 років', Лубни: *Вид-во «Лубни»*.
- Катарага, СИ., 2007. 'Губернія Танрнстрия в 1941–1944 гг.', *Вісник національного університету «Львівська Політехніка»: держава та армія*, №587, с.150–154.
- Коваль, МВ., 1994. 'Україна у Другій світовій і Великій вітчизняній війнах (1939–1945 рр.): спроба сучасного концептуального бачення', Київ: *Інститут історії АН України*.
- Коваль, МВ., 1999. 'Україна в Другій світовій і Великій вітчизняній війнах (1939–1945)', Київ: *Альтернативи*.
- Козлов, ММ. ред., 'Великая Отечественная война 1941–1945. Энциклопедия', Москва: *Советская энциклопедия*.
- Комарницький, СІ., 1979. 'Радянська Буковина в роки Великої Вітчизняної війни 1941–1945', Київ: *Наукова думка*.
- Комарницький, СІ., 2005. 'Вони наближали перемогу: Буковина і буковинці в роки Великої Вітчизняної війни 1941–1945', Чернівці: *Місто*.
- Косик, В., 1993. 'Україна і Німеччина у Другій світовій війні', Париж; Нью-Йорк; Львів.
- Костриба, ПМ. ред., 1963. 'Немецко-фашистський окупаційний режим на Україні 1941–1944 рр.: збірник документів і матеріалів', Київ: *Державне видавництво політичної літератури*.
- Кравцов, АІ., 1995. 'Об'єктивне висвітлення історії Великої Вітчизняної війни – важливий фактор консолідації українського суспільства', *До 50-річчя перемоги. Україна в роки Великої Вітчизняної війни*, Харків, с.4–11.
- Кульчицький, С., Курносів, Ю. та Коваль М., 1993. 'Історія України: пробний підручник для 10–11 класів середньої школи', Київ: *Освіта*.
- Кульчицький, СВ. та Шаповал, ЮІ., 2005. 'Новітня історія України (1939–2001): підручник для 11 класу загальноосвітніх навчальних закладів', Київ: *Генеза*.
- Курилишин, К., 2010. 'Українське життя в умовах німецької окупації (1939–1944 рр.): за матеріалами української преси', Львів.
- Левит, ІЄ., 1981. 'Участие фашистской Румынии в агрессии против СССР. Истоки, планы, реализация', Кишинев: *Штинци*.
- Левітас, ФЛ., 1997. 'Євреї України в роки Другої світової війни', Київ: *Вирій*.
- Лось, Ф. та Спицький В., 1972. 'Історія Української РСР: посібник для 9–10 класів', Київ: *Радянська школа*.
- Мельник, ЛГ., Верстюк, ВФ. та Демченко, МВ., 1993. 'Історія України: курс лекцій у 2-х кн. Кн.2: XX століття: навчальний посібник для студентів вузів', Київ: *Либідь*.
- Михайлуца, МІ., 2008. 'Православна церква на Півдні України в роки Другої світової війни (1939–1945)', Одеса: *Вид-во «ВМВ»*.

45. Моторна, ІВ., 2016. 'Політика румунської адміністрації щодо етнічних груп на території Транснестрії (1941–1944)' дис. канд. іст. наук, *Одеський національний університет імені І. І. Мечникова*.
46. Назаренко, ІД, ред., 1975. 'Украинская ССР в Великой Отечественной войне Советского Союза 1941–1945 гг.: в 3 т. Т.1: Советская Украина в период отражения вероломного нападения фашистской Германии на СССР и подготовки условий для коренного перелома в войне (июнь 1941 г. – ноябрь 1942 г.)', Киев: *Издательство политической литературы Украины*.
47. Назаренко, ІД, ред., 1967. 'Українська РСР у Великій Вітчизняній війні Радянського Союзу 1941–1945 рр.: в 3 т. Т.1: Радянська Україна в період відбиття вероломного нападу фашистської Німеччини на СРСР і підготовки умов для корінного перелому в війні (червень 1941 р. – листопад 1942 р.)', Київ: *Видавництво політичної літератури України*.
48. Никульча, ІЯ., 1997. 'Румынский оккупационный режим в Транснестрии', *Записки історичного факультету*, Вип.5, с.182–187.
49. Новосолов, О., 2009. 'Румунська окупація Транснестрії: питання політичного статусу', *Сторінки воєнної історії України*, Вип.12, с.161–168.
50. Новосолов, ОВ., 2008. 'Політика Румунії щодо українських земель у період диктатури І. Антонеску (1940–1944 рр.)' дис. канд. іст. наук, *Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича*.
51. Олійник, М. та Ткачук, І., 2018. 'Історія України: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів', Львів: *«Новий Світ–2000»*.
52. Осипенко, ОВ., 2018. 'Сільське населення та «трудова громада» Півдня України в губернаторстві «Транснестрія» 1941–1944 рр.: соціально-історичний аспект' дис. канд. іст. наук, *Чорноморський національний університет імені Петра Могили*.
53. Осташко, ОІ., 1994. 'Україна у Великій Вітчизняній війні (до 50-річчя визволення)', *Науково-теоретична конференція до 50-річчя визволення України від німецько-фашистських загарбників, 6 жовтня 1944 р.*, Кременчук, с.1–7.
54. Осташук, ВІ., 2012. 'Система освіти в Одесі в період румунської окупації 1941–1944 рр.' дис. канд. іст. наук, *Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна*.
55. Патриляк, К. та Боровик, МА., 2010. 'Україна в роки Другої світової: спроба нового концептуального погляду', Ніжин: *Видавець ПП Лисенко М. М.*
56. Пометун, ОІ. та Гупан, НМ., 2013. 'Історія України: підручник для 11 класу загальноосвітніх навчальних закладів', Харків: *Сіцця*.
57. Примаченко, Я, ред., 2017. 'Від Рейхстагу до Івдодзіми. У полум'ї війни: Україна та українці в Другій світовій', Харків: *Клуб сімейного дозвілля*.
58. Районов, АБ., 2005. 'Подвиг на Дунає (1941–1945)', Измаил.
59. Рекотов, ПВ., 1997. 'Органи управління на окупованій території України (1941–1944 рр.)', *Український історичний журнал*, №3, с.90–101.
60. Різ, Л., 2010. 'Друга світова війна за зачиненими дверима: Сталін, нацисти і Захід', Переклад з англійської Ю. Анжюк, Київ: *Темпора*.
61. Русак, АВ., 1998. 'Союзники гитлеровської Німеччини в війні проти СРСР 1941–1945', Київ: *Інститут історії України*.
62. Стельникович, СВ., 2016. 'Житомирсько-Вінницький регіон в умовах нацистської окупації (1941–1944 рр.)', Житомир: *Вид. О. О. Євенок*.
63. Субтельний, О., 1993. 'Україна: історія', Київ: *Либідь*.
64. Суворцев, ОА., 2006. 'Голокост у Північній Буковині та Хотинщині в роки Другої світової війни' дис. канд. іст. наук, *Чернівецький національний університет імені Ю. Федьковича*.
65. Тарнавський, ІС., 2012. 'Політика Третього рейху та його союзників на окупованих українських землях в роки Другої світової війни', Донецьк: *ТОВ «ВПШ ПРОМІНЬ»*.
66. Темко, ГД. та Тупчієнко, ЛС, ред., 2002. 'Історія України: навчальний посібник', Київ: *ВЦ «Академія»*.
67. Турченко, ФГ, ред., 2013. 'Запорізький рахунок Великої війни. 1939–1945', Запоріжжя: *Просвіта*.
68. Турченко, ФГ., 2011. 'Історія України 11 клас: підручник: профільний рівень', Київ.
69. 'Україна в Другій світовій війні: уроки історії та сучасність: матеріали міжнародної наукової конференції', 1995, Київ: *НАН України, Інститут історії України*.
70. Фостій, ПП., 2004. 'Північна Буковина і Хотинщина в роки Другої світової війни 1939–1945', Чернівці: *Книга пам'яті України*.
71. Хаджирадсва, ВП., 2010. 'Бессарабія напередодні та в роки Другої світової війни' дис. канд. іст. наук, *Одеський національний університет імені І. І. Мечникова*.
72. Чернявський, ВВ., 2013. 'Примусові робітники Півдня України у фашистській Німеччині та Румунії (1941–1945 рр.)' дис. канд. іст. наук, *Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського*.
73. Шевельєв, АГ, ред., 1977. 'Історія Української РСР: у 8 т. Т.7: Українська РСР у Великій Вітчизняній війні Радянського Союзу (1941–1945)', Київ: *Наукова думка*.
74. Щетніков, ВП., 2006. 'Одеса під час фашистської окупації 16 жовтня 1941 – 10 квітня 1944', *Архіви окупації 1941–1944*, Київ: *Вид. дім «Кисво–Могилянська академія»*, с.823–833.
75. Щетніков, ВП., 2012. 'Економічна складова румуно-німецької присутності в Транснестрії 1941–1944 рр.', *Сторінки воєнної історії України*, Вип.15, с.173–188.

References

- Constantiniu, F., 1999. 'O istorie sincera poporului roman', Bucuresti: *Univers encyclopedic*.
- Scurtu, I. and Buzatu, G., 1999. 'Istoria romanilor in secolul XX (1918–1948)', Bucuresti: *Paideia*.
- Aftenjuk, S., Elyn, D., Korenev, A. ta Levyt, Y., 1970. 'Moldavskaja SSR v Velykoj Otechestvennoj vojne Sovetskogo Sojuza 1941–1945 (Moldavian SSR in the Great Patriotic War of the Soviet Union 1941–1945)', Kyshynev: *Kartja moldovenjasko*.
- Bilous, O. ta Gedz, V., 2015. 'Osoblyvosti nacysts'kogo okupacijnoho rezhyму v Ukraїni (Features of the Nazi Occupation Regime in Ukraine)', Legasova, LV, red., *Ukraїna. Vijna. Vlasna pam'jat': doslidzhennja, dokumenty svidchennja*, Kyi'v: *Aerostat*, s.62–70.
- Bojko, OD., 2014. 'Istorija Ukraїny: pidruchnyk (History of Ukraine: textbook)', Kyi'v: *Akademvydav*.
- Boltin, EA, red., 1965. 'Nemecko-fashistskij okkupacionnyj rezhim (1941–1945 gg.) (German–fascist occupation regime (1941–1945))', Moskva: *Politizdat*.
- Budnickij, OV, red., 2013. 'Odessa: zhizn' v okkupacii. 1941–1944 (Odessa: life in occupation. 1941–1944)', Moskva: *Politicheskaja jenciklopedija*.
- Vynokurova, F., 2010. 'Dolja bukovyns'kyh jevrei'v u getto j taborah Transnistrii' v period 1941–1944 rr. (ogljad dokumental'nyh dzherel Derzhavnogo arhivu Vinnyc'koi oblasti) (The fate of Bukovinian Jews in the ghetto and Transnistrian camps during the period 1941–1944 (review of documentary sources of the State Archives of Vinnytsia region))', *Golokost i suchasnist'*, №2 (8), s.9–17.
- Vinckovs'kyj, T., Kjazymova, G., Myhajluca, M. ta Shhetnikov V., 2010. 'Okupacijnyj rezhym v gubernatorstvi «Transnistrija» (Occupation regime in the Transnistrian governorate)', Smolij, VA, red. *Ukraїna v Drugij svitovij vijni: pogljad z XXI st.: istorychni narysy u 2–h kn. Knyga persha*, Kyi'v: *Naukova Dumka*, s.413–445.
- Voloshyn, Ju., 1997. 'Ukraїns'ka pravoslavna cerkva v roky nacysts'koi okupacii' (1941–1944 rr.) (Ukrainian Orthodox Church during the Nazi Occupation (1941–1944))', Poltava.
- Gakman, SM., 2009. 'Bessarabija ta Bukovyna mizh myrom i vijnoju: pytannja Bukovyny ta Bessarabii' v mizhnarodnyh vidnosynah 1917–1940 rr. (Bessarabia and Bukovina between peace and war: questions of Bukovina and Bessarabia in international relations 1917–1940)', Chernivci: *Zelena Bukovyna*.
- Gerasymenko, IO, red., 2000. 'Bezsmertja. Knyga Pam'jati Ukraїny 1941–1945 (Immortality. Book of Memory of Ukraine 1941–1945)', Kyi'v: *Knyga pam'jati Ukraїny*.
- Goncharenko, OM., Kunyc'kyj, MP. ta Lysenko, OJe., 2014. 'Systema organiv miscevojo upravlinnja na terytorii' rajshkomisariatu «Ukraїna» ta «vijs'kovoї zony» 1941–1944

(The system of local government bodies on the territory of the rayhskomisariatu «Ukraine» and «military zone» 1941–1944)», Kyi'v: *NAN Ukrain'ny. In-t istorii' Ukrain'ny*.

14. Goncharenko, OM., Goncharenko, IV. ta Kunyc'kyj, MP, 2014. 'Nacysts'ka okupacijna polityka u sferi osvity na terenah Rajhskomisariatu «Ukrai'na» (1941–1944 rr.) (Nazi okupatsiyna polityka at the sphere in the fields of the Reichskomiatiu «Ukraine» (1941–1944))', Kyi'v: *PP «NVC» «Profi»*.

15. Grycak, Ja., 1996. 'Narys istorii' Ukrai'ny: formuvannja modernoi' ukrai'ns'koi' nacii' XIX–XX stolit' (Narista of the history of Ukraine: the formation of the modern Ukrainian nation of the 19th and 20th centuries)', Kyi'v: *Geneza*.

16. Dejneka, N., 2013. 'Rumuns'kyj okupacijnyj rezhym ta radjans'kyj ruh oporu u pivdenno-zahidnomu regioni Ukrai'ny i Moldavii' (1941–1944 rr.) (The Romanian occupation regime and the Soviet resistance movement in the southwestern region of Ukraine and Moldova (1941–1944))', Odesa: *Atlant*.

17. Dejneka, NV., 2011. 'Vysvitlennjarumuns'kogo okupacijnogo rezhymu v gubernatorstvi «Transnistrija» v ukrai'ns'kij istoriografii' (Coverage of the Romanian occupation regime in the Transnistrian governorate in Ukrainian historiography)', *Chornomors'kyj litopys*, Vyp.3, s.99–103.

18. Derejko, I., 2012. 'Miscevi formuvannja nimec'koi' armii' ta policii' u Rajhskomisariati «Ukrai'na» (1941–1944 roky) (Local formation of the German Army and Police in the Reichskommissariat «Ukraine» (1941–1944))', Kyi'v: *In-t istorii' Ukrai'ny NAN Ukrain'ny*.

19. Dizanova, AV., 2016. 'Okupacijnyj rezhym v ukrai'ns'komu Podunav'i' (1941–1944 rr.) (Occupation regime in the Ukrainian Danube (1941–1944))', *Naukovyj visnyk Lzmai' I's'kogo derzhavnogo humanitarnogo universytetu. Serija «Istorychni nauky»*, Vyp.34, s.48–53.

20. Drobot, II., Kucher, VI. ta Chernega, PM., 1998. 'Ukrai'na v Drugij svitovij vijni (Ukraine in the Second World War)', Kyi'v.

21. 'Druga svitova vijna v istorychnij pam'jati Ukrai'ny: za materialamy Ukrai'ns'kogo instytutu nacional'noi' pam'jati (World War II in the historical memory of Ukraine: on the materials of the Ukrainian Institute of National Remembrance)', 2010, Kyi'v; Nizhyn: *Vydavec' PP. Lysenko M. M.*

22. Djadychenko, VA., Los', JeS., JeS. ta Spyc'kyj JeS., 1961. 'Istorija Ukrai'ns'koi' RSR: pidruchnyk dlja 7–8 klasiv (History of the Ukrainian SSR: a textbook for 7–8 class)', Kyi'v: *Radjans'ka shkola*.

23. Djadychenko, VA., Los', FJe. ta Spyc'kyj, JeS., 1965. 'Istorija Ukrai'ns'koi' RSR: posibnyk dlja studentiv neistorychnyh fakul'tetiv vuziv URSR (History of the Ukrainian SSR: A Manual for Students of Non-Historical Faculties of the UkSSR Universities)', Kyi'v: *Iyd-vo Kyi'vs'kogo universytetu*.

24. 'Zhyva pam'jat': knyga pam'jati pro okupovane misto Dnipropetrovs'k u roky Velykoi' Vitchyznjanoi' vijny 1941–1943 rr. (Living memory: book of memory about the occupied city of Dnipropetrovsk during the Great Patriotic War of 1941–1943)', 2013, Dnipropetrovs'k: *Porogy*.

25. 'Istorija Velikoi' Otechestvennoj vojny Sovetskogo Sojuza 1941–1945: v 6 t. T.2: Otrazhenie sovetskim narodom verolomnogo napadenija fashistskoj Germanii na SSSR. Sozdanie uslovij dlja korennoho pereloma v vojne (ijun' 1941 – nojabr' 1942 g) (History of the Great Patriotic War of the Soviet Union 1941–1945: 6 vol. Vol.2: Reflection by the Soviet people of the treacherous attack of fascist Germany on the USSR. Creation of conditions for a radical change in the war (June 1941 – November 1942))', 1961, Moskva: *Voennoe izdatel'stvo ministerstva oborony Sojuza SSR*.

26. 'Istorija Vtoroj mirovoj vojny 1939–1945: v 12 t. T.3: Nachalo vojny. Podgotovka agresii protiv SSSR (History of the Second World War 1939–1945: 12 vol. Vol.3: The beginning of the war. Preparation of aggression against the USSR)', 1974, Moskva: *Voennoe izdatel'stvo ministerstva oborony Sojuza SSR*.

27. Karpenko, O., 2014. 'Narys z istorii' Lubens'kogo kraju v period vijny i okupacii' 1941–1943 rokov (Essay on the history of the Lubny Krai during the war and occupation of 1941–1943)', Lubny: *Iyd-vo «Lubny»*.

28. Kataraga, SI., 2007. 'Gubernija Tanernsistrija v 1941–1944 gg. (Province of Tanernsistria in 1941–1944)', *Visnyk nacional'nogo universytetu «L'vivs'ka Politehnika»: derzhava ta armija*, №587, s.150–154.

29. Koval', MV., 1994. 'Ukrai'na u Drugij svitovij i Velykij vitchyznjaniy vijnah (1939–1945 rr.): sprobha suchasnogo konceptual'nogo bachennja (Ukraine in the Second World War and Great Patriotic War (1939–1945): Test of the important conceptual concept)', Kyi'v: *Instytut istorii' AN Ukrain'ny*.

30. Koval', MV., 1999. 'Ukrai'na v Drugij svitovij i Velykij vitchyznjanyh vijnah (1939–1945) (Ukraine in the Second World War and Great Patriotic War (1939–1945))', Kyi'v: *Alternatyvy*.

31. Kozlov, MM. red., 'Velikaja Otechestvennaja vojna 1941–1945. Jenciklopedija (Great Patriotic War 1941–1945. Encyclopedia)', Moskva: *Sovetskaja jenciklopedija*.

32. Komarnyc'kyj, SI., 1979. 'Radjans'ka Bukovyna v roky Velykoi' Vitchyznjanoi' vijny 1941–1945 (Soviet Bukovina during the Great Patriotic War of 1941–1945)', Kyi'v: *Naukova dumka*.

33. Komarnyc'kyj, SI., 2005. 'Vony nablyzhaly peremogu: Bukovyna i bukovynci v roky Velykoi' Vitchyznjanoi' vijny 1941–1945 (They approached the victory: Bukovina and bukovintsi during the Great Patriotic War of 1941–1945)', Chernivci: *Misto*.

34. Kosyk, V., 1993. 'Ukrai'na i Nimechchyna u Drugij svitovij vijni (Ukraine and Germany in the Second World War)', Paryzh; N'ju-Jork; L'viv.

35. Kostryba, PM. red., 1963. 'Nimec'ko-fashysts'kyj okupacijnyj rezhym na Ukrai'ni 1941–1944 rr.: zbirnyk dokumentiv i materialiv (The German-fascist occupation regime in Ukraine in 1941–1944: a collection of documents and materials)', Kyi'v: *Derzhavne vydavnyctvo politychnoi' literatury*.

36. Kravcov, AI., 1995. 'Ob'jektyvne vysvitlennja istorii' Velykoi' Vitchyznjanoi' vijny – vazhlyvyj faktor konsolidacii' ukrai'ns'kogo suspil'stva (Objective coverage of the history of the Great Patriotic War is an important factor in the consolidation of Ukrainian society)', *Do 50-richchja peremogy. Ukrai'na v roky Velykoi' Vitchyznjanoi' vijny*, Harkiv, s.4–11.

37. Kul'chyc'kyj, S., Kurnosov, Ju. ta Koval' M., 1993. 'Istorija Ukrai'ny: probnyj pidruchnyk dlja 10–11 klasiv seređnoi' shkoly (History of Ukraine: a tutorial for 10–11 grades of secondary school)', Kyi'v: *Osvita*.

38. Kul'chyc'kyj, SV. ta Shapoval, JuI., 2005. 'Novitnja istorija Ukrai'ny (1939–2001): pidruchnyk dlja 11 klasu zagal'noosvitnih navchal'nyh zakladiv (The Newest History of Ukraine (1939–2001): a textbook for the 11th form of general education institutions)', Kyi'v: *Geneza*.

39. Kurylyshyn, K., 2010. 'Ukrai'ns'ke zhyttja v umovah nimec'koi' okupacii' (1939–1944 rr.): za materialamy ukrai'nomovnoi' presy (Ukrainian life in the conditions of German occupation (1939–1944): on the materials of the ukrainian-language press)', L'viv.

40. Levit, IJe., 1981. 'Uchastie fashistskoj Rumynii v agresii protiv SSSR. Istoki, plany, realizacija (Participation of fascist Romania in aggression against the USSR. Sources, plans, implementation)', Kishinev: *Shiina*.

41. Levitas, FL., 1997. 'Jevrei' Ukrai'ny v roky Drugoi' svitovoi' vijny (Jews of Ukraine during the Second World War)', Kyi'v: *Iyrij*.

42. Los', F. ta Spyc'kyj V., 1972. 'Istorija Ukrai'ns'koi' RSR: posibnyk dlja 9–10 klasiv (The History of the Ukrainian SSR: A Guide for Grades 9–10)', Kyi'v: *Radjans'ka shkola*.

43. Mel'nyk, LG., Verstjuk, VF. ta Demchenko, MV., 1993. 'Istorija Ukrai'ny: kurs lekeij u 2-h kn. Kn.2: XX stolittja: navchal'nyj posibnyk dlja studentiv vuziv (History of Ukraine: course of lectures in 2 books. Book 2: the twentieth century: a textbook for university students)', Kyi'v: *Lybid'*.

44. Myhajluca, MI., 2008. 'Pravoslavna cerkva na Pivdni Ukrai'ny v roky Drugoi' svitovoi' vijny (1939–1945) (Orthodox Church in the South of Ukraine during the Second World War (1939–1945))', Odesa: *Iyd-vo «VMV»*.

45. Motorna, IV., 2016. 'Polityka rumuns'koi' administracii' shhodo etnichnyh grup na terytorii' Transnistrii' (1941–1944) (The policy of the Romanian administration regarding ethnic groups in Transnistria (1941–1944))' dys. kand. ist. nauk, *Odes'kyj nacional'nyj universytet imeni I. I. Mechnykova*.

46. Nazarenko, ID. red., 1975. 'Ukrainskaja SSR v Velikoj Otechestvennoj vojne Sovetskogo Sojuza 1941–1945 gg.: v 3 t. T.1: Sovetskaja Ukraina v period otrazhenija verolomnogo napadenija fashistskoj Germanii na SSSR i podgotovki uslovij dlja korennoho pereloma v vojne (ijun' 1941 g. – nojabr' 1942 g.) (Ukrainian

SSR in the Great Patriotic War of the Soviet Union 1941–1945: in 3 vol. Vol.1: Soviet Ukraine during the period of reflection of the treacherous attack of fascist Germany on the USSR and preparation of conditions for a radical change in the war (June 1941 – November 1942)», Kiev: *Izdatel'stvo politicheskoy literatury Ukrainy*.

47. Nazarenko, ID. red., 1967. 'Ukrai'ns'ka RSR u Velykij Vitchyznjanij vijni Radjans'kogo Sojuzu 1941–1945 rr.: v 3 t. T.1: Radjans'ka Ukrai'na v period vidbytija virolomnogo napadu fashysts'koi' Nimechchyny na SRSR i pidgotovky umov dlja korinnogo perelomu v vijni (cherven' 1941 r. – lystopad 1942 r.) (Ukrainian SSR in the Great Patriotic War of the Soviet Union 1941–1945: in 3 vol. Vol.1: Soviet Ukraine during the period of reflection of the treacherous attack of Nazi Germany on the USSR and preparation of conditions for a radical change in the war (June 1941 – November 1942))', Kyi'v: *Vydavnytstvo politychnoi' literatury Ukrai'ny*.

48. Nikul'cha, IJa., 1997. 'Rumynskij okkupacionnyj rezhim v Transnistrii (Romanian occupation regime in Transnistria)', *Zapysky istorichnogo fakul'tetu*, Vyp.5, s.182–187.

49. Novos'olov, O., 2009. 'Rumuns'ka okupacija Transnistrii: pytanja politychnogo statusu (Romanian occupation of Transnistria: the issue of political status)', *Storinky vojennoi' istorii' Ukrai'ny*, Vyp.12, s.161–168.

50. Novos'olov, OV., 2008. 'Polityka Rumunii' shhodo ukrai'ns'kyh zemel' u period dyktatury I. Antonesku (1940–1944 rr.) (Romanian policy regarding Ukrainian lands during the period of the dictatorship of I. Antonescu (1940–1944))' dys. kand. ist. nauk, *Chernivec'kyj nacional'nyj universytet im. Ju. Fed'kovycha*.

51. Olijnyk, M. ta Tkachuk, I., 2018. 'Istorija Ukrai'ny: navchal'nyj posibnyk dlja studentiv vyshhyh navchal'nyh zakladiv (History of Ukraine: a textbook for students of higher educational institutions)', L'viv: «*Novyj Svit–2000*».

52. Osypenko, OV., 2018. 'Sil's'ke naselennja ta «trudovi gromady» Pivdnja Ukrai'ny v gubernatorstvi «Transnistrija» 1941–1944 rr.: social'no–istorichnyj aspekt (Rural population and «labor communities» of the South of Ukraine in the governorate «Transnistria» 1941–1944: socio-historical aspect)' dys. kand. ist. nauk, *Chornomors'kyj nacional'nyj universytet imeni Petra Mogyly*.

53. Ostashko, OI., 1994. 'Ukrai'na u Velykij Vitchyznjanij vijni (do 50–richchja vyzvolennja) (Ukraine in the Great Patriotic War (to the 50th anniversary of liberation))', *Naukovo–teoretychna konferencija do 50–richchja vyzvolennja Ukrai'ny vid nimec'ko–fashysts'kyh zagarnykyv, 6 zhovtnja 1944 r.*, Kremenčuk, s.1–7.

54. Ostashhuk, VI., 2012. 'Systema osvity v Odesi v period rumuns'koi' okupacii' 1941–1944 rr. (The system of education in Odessa during the Romanian occupation of 1941–1944)' dys. kand. ist. nauk, *Harkivs'kyj nacional'nyj universytet imeni V. N. Karazina*.

55. Patryljak, IK. ta Borovyk, MA., 2010. 'Ukrai'na v roky Drugoi' svitovoi': sprobа novogo konceptual'nogo pogljadu (Ukraine during the Second World War: an attempt at a new conceptual view)', Nizhyn: *Vydavec' PP Lysenko M. M.*

56. Pometun, OI. ta Gupan, NM., 2013. 'Istorija Ukrai'ny: pidruchnyk dlja 11 klasu zagal'noosvitnih navchal'nyh zakladiv (History of Ukraine: a textbook for the 11th form of general education institutions)', Harkiv: *Sycya*.

57. Prymachenko, Ja. red., 2017. 'Vid Rejhstagu do Ivodzimy. U polum'i' vijny: Ukrai'na ta ukrai'nci v Drugij svitovij (From the Reichstag to Iwodzami. In the flames of the war: Ukraine and Ukrainians in the Second World War)', Harkiv: *Klub simejnogo dozvillja*.

58. Rajonov, AB., 2005. 'Podvig na Dunae (1941–1945) (Feat on the Danube (1941–1945))', Izmail.

59. Rekotov, PV., 1997. 'Organy upravlinnja na okupovaniij terytorii' Ukrai'ny (1941–1944 rr.) (Governments in the occupied territory of Ukraine (1941–1944))', *Ukrai'ns'kyj istorichnyj zhurnal*, №3, c.90–101.

60. Riz, L., 2010. 'Druga svitova vijna za zachynenyi dveryma: Stalin, nacysty i Zahid (World War II: Behind Closed Doors)', Pereklad z anglijs'koi' Ju. Anzhjuk, Kyi'v: *Tempora*.

61. Rusak, AV., 1998. 'Sojuzniki gitlerovskoj Germanii v vojne protiv SSSR 1941–1945 (Allies of Hitler's Germany in the war against the USSR 1941–1945)', Kiev: *Institut istorii Ukrainy*.

62. Stel'nykovych, SV., 2016. 'Zhytomyr's'ko–Vinnyc'kyj region v umovah nacysts'koi' okupacii' (1941–1944 rr.) (Zhytomyr–

Vinnycia region in the conditions of the Nazi occupation (1941–1944))', Zhytomyr: *Vyd. O. O. Jevenok*.

63. Subtel'nyj, O., 1993. 'Ukrai'na: istorija (Ukraine: a history)', Kyi'v: *Lybid'*.

64. Surovcev, OA., 2006. 'Golokost u Pivnichnij Bukovyni ta Hotynshhyni v roky Drugoi' svitovoi' vijny (The Holocaust in Northern Bukovina and Khotyn region during the Second World War)' dys. kand. ist. nauk, *Chernivec'kyj nacional'nyj universytet imeni Ju. Fed'kovycha*.

65. Tarnavs'kyj, IS., 2012. 'Polityka Tret'ogo rejhu ta jogo sojuznykiv na okupovanyh ukrai'ns'kyh zemljah v roky Drugoi' svitovoi' vijny (Politics of the Third Reich and its allies in the occupied Ukrainian lands during the Second World War)', Donec'k: *TOV «VPP PROMIN'»*.

66. Temko, GD. ta Tupchijenko, LS. red., 2002. 'Istorija Ukrai'ny: navchal'nyj posibnyk (History of Ukraine: textbook)', Kyi'v: *VC «Akademija»*.

67. Turchenko, FG. red., 2013. 'Zaporiz'kyj rahunok Velykij vijni. 1939–1945 (Zaporizhzhya's Charge to the Great War. 1939–1945)', Zaporizhzhja: *Prosvita*.

68. Turchenko, FG., 2011. 'Istorija Ukrai'ny 11 klas: pidruchnyk: profil'nyj riven' (History of Ukraine Class 11: Textbook: profile level)', Kyi'v.

69. 'Ukrai'na v Drugij svitovij vijni: uroky istorii' ta suchasnist': materialy mizhnarodnoi' naukovoij konferencii' (Ukraine in the Second World War: lessons of history and modernity: materials of the international scientific conference)', 1995, Kyi'v: *NAN Ukrai'ny, Instytut istorii' Ukrai'ny*.

70. Fostij, IP., 2004. 'Pivnichna Bukovyna i Hotynshhyna v roky Drugoi' svitovoi' vijny 1939–1945 (North Bukovina and Khotynschina during the Second World War of 1939–1945)', Chernivci: *Knyga pam'jati Ukrai'ny*.

71. Hadzhyradjeva, VP., 2010. 'Bessarabija naperedodni ta v roky Drugoi' svitovoi' vijny (Bessarabia on the eve and during the Second World War)' dys. kand. ist. nauk, *Odes'kyj nacional'nyj universytet imeni I. I. Mechnykova*.

72. Chernjavs'kyj, VV., 2013. 'Prymusovi robitnyky Pivdnja Ukrai'ny u fashysts'kij Nimechchyni ta Rumunii' (1941–1945 rr.) (Forced workers of the South of Ukraine in fascist Germany and Romania (1941–1945))' dys. kand. ist. nauk, *Mykolai'vs'kyj nacional'nyj universytet imeni V. O. Suhomlyns'kogo*.

73. Shevel'jev, AG. red., 1977. 'Istorija Ukrai'ns'koi' RSR: u 8 t. T.7: Ukrai'ns'ka RSR u Velykij Vitchyznjanij vijni Radjans'kogo Sojuzu (1941–1945) (History of the Ukrainian SSR: 8 vol. Vol.7: Ukrainian SSR in the Great Patriotic War of the Soviet Union (1941–1945))', Kyi'v: *Naukova dumka*.

74. Shhetnikov, VP., 2006. 'Odesa pid chas fashysts'koi' okupacii' 16 zhovtnja 1941 – 10 kvitnja 1944 (Odessa during the fascist occupation on October 16, 1941 – April 10, 1944)', Arhivy okupacii' 1941–1944, Kyi'v: *Vyd. dim «Kyjevo–Mogyljans'ka akademija»*, s.823–833.

75. Shhetnikov, VP., 2012. 'Ekonomichna skladova rumuno–nimec'koi' prysutnosti v Transnistrii' 1941–1944 rr. (The economic component of the Romanian–German presence in Transnistria from 1941–1944)', *Storinky vojennoi' istorii' Ukrai'ny*, Vyp.15, s.173–188.

* * *